

Skadeståndsanspråk med hänvisning till en överträdelse av Europakonventionen när en tingsrätt har avslagit ett yrkande om ersättning för rättegångskostnader i ett utmättningsärende

Beslutsdatum 2012-02-27

Diarienummer 569-12-40

Justitiekanslerns beslut

Justitiekanslern avslår IW:s anspråk.

Ärendet

Bakgrund

Kronofogdemyndigheten utmätte den 24 maj 2010 två kristallkronor och två målningar för en viss gäldenärs skulder. Den 8 november 2011 hävde Nacka tingsrätt utmätningen på den grunden att det var styrkt i ärendet att egendomen tillhörde IW (ärende Å 2683-10). Tingsrätten ogillade dock IW:s yrkande om ersättning för rättegångskostnader med 79 925 kr med hänvisning till 32 § ärendelagen och konstaterade att det saknades rättsliga förutsättningar för att döma ut sådan ersättning.

Anspråket

IW har nu begärt skadestånd av staten med 79 925 kr, motsvarande hennes yrkande om ersättning för rättegångskostnader i utmättningsärendet. Hon har till stöd för anspråket anfört i huvudsak följande. Hon fick framgång vid tingsrätten men kunde trots detta inte få ersättning för skäliga rättegångskostnader eftersom bestämmelsen i 32 § ärendelagen innebär att enskilda inte kan tillerkännas ersättning för rättegångskostnader när staten är motpart. Bestämmelsen synes i ett fall som det förevarande inte överensstämma med syftet och innehållet i artikel 6.1 i Europakonventionen (rätt till en rättvis rättegång) och artikel 13 i konventionen (rätt till ett effektivt rättsmedel). Juridiskt biträde var av flera skäl oundgängligen påkallat för att hon skulle ha möjlighet att göra sin rätt gällande i utmättningsärendet. För att hennes klagorätt skulle vara reell och meningsfull torde också krävas en rätt för henne att få ersättning för rättegångskostnader, särskilt eftersom staten var hennes motpart. Rätten till sådan ersättning får anses utgöra ett väsentligt element för att tillförsäkra parten en rätt till likabehandling ("equality of arms").

Justitiekanslerns bedömning

Rättslig reglering

Enligt 3 kap. 2 § skadeståndslagen (1972:207) ska staten ersätta bl.a. ren förmögenhetsskada som vållas genom fel eller försummelse vid myndighetsutövning i sådan verksamhet som staten svarar för.

Enligt Högsta domstolens praxis på senare tid (se främst NJA 2005 s. 462 och NJA 2007 s. 584) kan staten också bli ersättningsskyldig vid överträdelser av Europakonventionens bestämmelser. I den mån Sverige har en förpliktelse att gottgöra en överträdelse av konventionen genom en rätt till skadestånd ska skadestånd i första hand utgå med stöd av 3 kap. 2 § skadeståndslagen. Vid prövningen enligt 3 kap. 2 § skadeståndslagen ska bestämmelsen tolkas konformt med konventionen.

Enligt artikel 6.1 i Europakonventionen ska var och en, vid prövningen av hans eller hennes civila rättigheter och skyldigheter, vara berättigad till en rättvis och offentlig förhandling inom skälig tid och inför en oavhängig och opartisk domstol. Enligt artikel 13 i konventionen ska var och en, vars i konventionen angivna fri- och rättigheter kränkts, ha tillgång till ett effektivt rättsmedel inför en nationell myndighet.

IW:s fall

Utmättingsärendet vid tingsrätten har gällt IW:s äganderätt till den utmäta egendomen, dvs. hennes civila rättigheter och artikel 6.1 i Europakonventionen har följaktligen varit tillämplig på förfarandet (jfr NJA 1992 s. 363).

Av artikel 6.1 i Europakonventionen följer bl.a. en grundläggande rätt till domstolsprövning av frågor om civila rättigheter samt en princip om parternas likställdhet i en sådan process ("equality of arms"). Dessa principer är av intresse här.

Europadomstolen har behandlat frågor om hur tillämpningen av rättegångs-kostnadsreglerna i rättegångsbalken förhåll sig till artikel 6.1 i Europakonventionen i ett avgörande den 30 mars 2010 (Handölsdalens sameby m.fl. mot Sverige, Application no. 39013/04). På det principiella planet uttalade Europadomstolen då att det är centralt för begreppet rättvis rättegång att en part inte förhindras att på ett effektivt sätt lägga fram sin sak inför domstolen och att parterna ska åtnjuta likställdhet i processen. Efter en genomgång av omständigheterna i det fallet blev domstolens slutsats att klagandena hade fått en rimlig möjlighet att lägga fram sin sak inför de nationella domstolarna och att det inte hade förekommit någon sådan olikhet mellan parterna i processen som kunde innefatta en överträdelse av artikel 6.1 i konventionen.

IW:s ärende har visserligen gällt tillämpning av rättegångskostnadsregeln i ärendelagen i ett ärende där staten var motpart, men utgångspunkterna för prövningen av om det har skett en överträdelse av artikel 6.1 i Europakonventionen måste vara desamma som i den nyss nämnda domen. Avgörande i ett fall som det förevarande är alltså om parten har betagits rimliga möjligheter att lägga fram sin sak i domstol eller om parternas likställdhet har rubbats på ett sådant sätt att det har förekommit en överträdelse av artikel 6.1 i Europakonventionen. Det ska därvid framhållas att det förhållandet att en vinnande part saknar möjlighet att få ersättning för sina rättegångskostnader inte i sig kan anses vara oförenligt med Europakonventionen.

I det aktuella avgörandet uttalade Europadomstolen följande (se p. 51):

The Court reiterates that the Convention is intended to guarantee practical and effective rights. This is particularly so of the right of access to a court in view of the prominent place held in a democratic society by the right to a fair trial. It is central to the concept of a fair trial, in civil as in criminal proceedings, that litigants are not denied the opportunity to present their case effectively before the court and that they are able to enjoy equality of arms with the opposing side. Article 6 § 1 leaves to the State a free choice of the means to be used in guaranteeing litigants the above rights. The institution of a legal aid scheme constitutes one of those means but there are others, such as for example simplifying the applicable procedure. The question of whether the provision of legal aid is necessary for a fair hearing must be determined on the basis of the particular facts and circumstances of each case and will depend, inter alia, upon the importance of what is at stake for the applicants in the proceedings, the complexity of the relevant law and procedure and the applicants' capacity to represent themselves effectively.

The right of access to a court is not, however, absolute and may be subject to restrictions, provided that these pursue a legitimate aim and are proportionate. It may therefore be acceptable to impose conditions on the grant of legal aid based, inter alia, on the financial situation of the litigants or the prospects of success in the proceedings. Moreover, it is not incumbent on the State to seek, through the use of public funds, to ensure total equality of arms between the parties to the proceedings, as long as each side is afforded a reasonable opportunity to present their case under conditions that do not place them at a substantial disadvantage vis-à-vis the adversary (see *Steel and Morris v. the United Kingdom*, cited above, §§ 59-62, with further references).

Av betydelse i sammanhanget är 12 § ärendelagen. Enligt den bestämmelsen, som gäller domstolens materiella processledning, ska domstolen se till att ärendet blir så utrett som dess beskaffenhet kräver och att inget onödigt dras in i ärendet. Vidare ska domstolen genom frågor och påpekanden försöka avhjälpa otydligheter och ofullständigheter i parternas framställningar. I ärenden där en enskild är motpart till det allmänna är domstolens skyldighet att utöva materiell processledning förhållandevis långtgående och syftar bl.a. till att i viss utsträckning ersätta juridisk biträdeshjälp åt parterna (se Fitger, Lagen om domstolsärenden [1 augusti 2004, Zetec], kommentaren till 12 §).

En jämförelse kan göras med vad som gäller inom förvaltningsprocessen, där domstolarnas skyldighet att utöva materiell processledning också sträcker sig långt. Huvudregeln är även på det området att vardera part ska bära sina rättegångskostnad.

I enlighet med 32 § ärendelagen har IW alltså inte haft möjlighet att få sina ombudskostnader eller övriga rättegångskostnader ersatta i utmätningsärendet. Staten kan emellertid inte heller få ersättning för sina kostnader i ett sådant ärende. Den enskilde riskerar alltså inte att få stå för motpartens rättegångskostnader vid en domstolsprövning när staten är motpart i ärendet.

Det ska tilläggas att, även om möjligheterna är begränsade, det inte heller finns något allmänt hinder mot att beviljas rättshjälp i ett utmätningsärende.

Med hänsyn till den redovisade regleringen i ärendelagen och med beaktande av vad som har framkommit beträffande IW:s förhållanden, kan hon inte anses ha betagits rimliga möjligheter att lägga fram sin sak vid tingsrätten. Inte heller har det framkommit någon omständighet som talar för att handläggningen av ärendet har innefattat en överträdelse av principen om parternas likställdhet i processen. Justitiekanslern anser följaktligen att IW:s rättigheter enligt artikel 6.1 i Europakonventionen inte har åsidosatts.

Avslutningsvis konstateras att artikel 13 i Europakonventionen gäller rätten till ett effektivt rättsmedel vid konventionsöverträdelser. Den har alltså inte varit tillämplig på förfarandet i utmätningsärendet.

På grund av det anförda ska IW:s anspråk på skadestånd avslås.

